

İSLAM'IN EŞİTSİZLİĞE DAYALI "EŞİTLİK" SÖYLEMİ

Doç.Dr.Fatmagül BERKTAY*

Son yıllarda, İslamcı çevreler içinde de yansıyan ve "İslamcı Feminizm" adı verilen olgunun ortaya çıkmasına yol açan gelişmeler -ki bunların en önemlisi, modernleşmenin etkileriyle baş etme zorunluluğudur- sonucunda, İslamcı yazarlar, insan hakları ve kadın-erkek eşitliği konusunda yazmaya ve bu alanda bir savunma çizgisi oluşturmaya önem vermeye başladılar. Hemen tüm Müslüman ülkelerde gözlenen bu olgu, Türkiye'de de kendini gösterdi ve bazı İslamcı yazarlar, cinslerarası eşitlik kavramını İslam açısından irdelemeye ve İslam'a uyarlamaya koyuldular. Bu gelişmede, Refah hareketine artan kadın ilgisinin de payının bulunduğu ve hem kadınları ikna edebilecek, hem de gerektiğinde başkalarını ikna etmek için İslamcı kadınlar tarafından kullanılabilir bir meşruluk zemini yaratma amacına yöneldiği de söylenebilir.

İslamcı yazarlar, İslam'da eksiksiz bir cinsiyet eşitliğinin var olduğunu öne sürmekle kalmıyorlar, kadın haklarının daha fazla olduğunu, hatta kadının yüceltildiğini savunuyorlar. Herhangi bir şeyin yüceltmenin öteki yüzünde onu aşağılamamın da bulunduğu gerçeğini bir yana bırakarak (örneğin Latin Amerika kültürleri bir yandan kadının ana olarak en fazla yüceltildiği, buna karşılık "kadın" olarak en fazla aşağılandığı kültürlerdir), bu sözümona eşitliği nasıl temellendirdiklerine bir bakalım.

Tanınmış İslamcılardan olan ve herhalde bu çerçevede en ileri çizgilerden birini temsil eden Hüseyin Hatemi, kadının ve erkeğin biyolojik, fizyolojik olarak farklı yaratılmış olduklarını, ancak aralarında "nefs" bakımından tam eşitlik olduğunu belirterek, biyolojik farklılıktan yola çıkarak "kadının zekaca ve imanca erkekten daha aşağı bir seviyede olduğunu iddia etmek yanlıştır" demektedir(1). Bu anlayış, ilk bakışta, biyolojik/doğal cinsiyet farklılığını kabul eden ancak bunun eşitsizliğe yol açmasının zorunlu olmadığını, cinsiyet eşitsizliğinin kadın ve erkeğin biyolojik cinsiyetlerinden değil, toplumsal cinsiyetlerinden kaynaklandığını öne süren çağdaş feminist görüş ile benzerlik göstermektedir.

* İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi.

Ne var ki, Hatemi doğru bir önermeden yola çıkmakla birlikte, biyolojik cinsiyet ile toplum ve kültür içinde oluşturulan cins kimliklerini ve rollerini içeren toplumsal cinsiyeti birbirine karıştırmakta, hiç de doğal olmayan bir "kadınlık" ve "erkeklik" durumunu sanki doğal, dolayısıyla "ilahi" ve dolayısıyla da değişmez kabul etmektedir. Bu iki kavramı birbirine karıştırdığı içindir ki, verili cins kimliklerinin ve rollerinin değiştirilmesi için mücadele etmeyi "cins farklılığını giderme yolunda girişimler" olarak görmekte ve bu girişimleri "ister kadın, ister erkek tarafından gelsin, sağlıksız bir 'nefs' durumunun belirtisi" olarak, "tedavi edilmesi gereken bir hastalık" olarak mahkum etmektedir(2).

Nitekim, Hatemi, Kuran'da insan hakları açısından kadın ile erkek arasında hiç fark gözetilmediğini öne sürdükten sonra, daha dar anlamıyla kamu hukuku ve özel hukuk alanında "bazı farklı düzenlemelerin" bulunduğunu kabul etmekte, ancak bunların" sadece. fizyolojik farklılıklar temeline dayanan bazı tali farklar" olduğunu söylemektedir (3; abç.) Hatemi'ye göre, "kamu hukuku alanında erkeklerin kamu görevleri açısından öncelikle görevlendirilmeleri, kamu hizmetlerinin ve bu arada Devlet kişiliğinin saf bir 'hak' değil, bir 'ödev' olması ve erkek beden yapısının bazı çetin görevlere daha elverişli olup buna karşılık 'analık' ve 'çocuk eğitimi' kutsal ödevinin ise kadına verilmesi dolayısıyla"dır"(4). Yazar, argümanını aslında toplumsal olarak verili roller üzerine oturttuğu halde, bunları doğal, ilahi takdir eseri cinsiyetçi toplumsal işbölümünü onaylayıp meşrulaştırmaktadır.

Kamu ve devlet ödevlerinin, hele çağımızda, özel bir bedensel güç ve dayanıklılık gerektirmediği açıkken, doğal bedensel farklılığa dayanarak kadınların bu alandan dışlanmalarının eşitlik ilkesini bozmadığını ileri sürmek, ancak, varolan ataerkil kural ve uygulamaları haklı görmekle mümkün olabilir. "Devlet kişiliği", yani kurumsallaşmış siyasal iktidar, ataerkil toplumda, tarihsel ve toplumsal bir olgu olarak erkeğin tekelindedir ve erkekte cisimleşmiş durumdadır; kadınlar, varolan eşitsiz, hiyerarşik ilişkiler içinde erkeğin ayrıcalığı ayrıcalığı olan bu egemenlik alanından dışlanırlar. Ancak, elbette nüfusun yarısını oluşturan bir kesimin böylesine dışlanabilmesini haklı çıkaracak, meşru gösterecek bir mazerete ihtiyaç vardır. İşte bu mazereti, kadının doğal rolünün analık, eşlik; doğal ve uygun alanının da ev içi, yani özel alan olduğunu öne süren "farklılıkçı" ataerkil anlayış sağlar. Dinsel düşünce ise, bu anlayışı bir kutsallık halesiyle çevreleyerek ona dokunulmazlık ve değişmezlik kazandırır. Böylece, varolan eşitsizlikçi verili duruma karşı çıkan, durumun değişmesi için mücadele eden insanlar da "hastalıklı nefis durumu"na sahip kişiler olarak mahkum ediliverirler.

Hatemi'nin "insan hakları" anlayışına temel olan "insan" soyutlamasının, tıpkı Batılı insan hakları teorisinin insan soyutlanması gibi "erkek" olduğu ve kadının bu erkeğe göre tanımlandığı görülmektedir. Bu olgu, yazarın özel hukuk bağlamında erkeğin ailenin reisi ve Kuran'da öngörüldüğü gibi "kadına bir derece üstün" oluşunu savunmasında iyice belirginleşmektedir. Hatemi'ye göre, erkeğin evin reisi olması onu imtiyazlı duruma getirmemekte, sadece "eşitler arasında önde" (primus inter pares) olmasını sağlamaktadır; üstelik bu konum erkeğe ayrıcalık değil, aksine ödevler yüklemektedir. Bunun nedeni, erkeğin evi geçindirmekle yükümlü olmasıdır; buna karşılık kadının erkekten kendisini geçindirmeyi beklemesi "hak"tır. İslam hukukuna göre, boşanma ve miras konusundaki eşitsizlik de kadının boşanma tazminatı borçlusu olmamasına, başka bir deyişle yalnızca alacak hakkı olmasına ve aile geçindirme yükümlülüğüne sahip olmamasına bağlamakta ve bu durum, kadınların bir avantajı, üstün bir hakkı gibi gösterilmektedir. Bu arada, kadının özerk bir insan varlığı olduğu tümüyle göz ardı edilmekte, daha doğrusu ona böyle bir konum tanınmamakta; kadın sahip olduğu bu sözüme hak sayesinde, ömrü boyunca babasına ve kocasına bağımlı tutulmakta, aile ve evlilik dışında bağımsız bir varoluş olanağından tümüyle yoksun bırakılmaktadır. Böylece ataerkil aile ve ataerkil toplumsal düzen, meşrulaştırılmakla kalmamakta, aynı zamanda da kutsanmış olmaktadır.

Kadına eşitlik: Erkeğe "zulüm"

Bir değer İslamcı yazar, Salih Akdeniz de, İslam'a göre mirasta kadına yarım hisse verilmesini gene aynı nedene bağlamakta ve bunun sosyal adaletin gereği olduğunu savunmaktadır. Akdemir'e göre, kadının hiç kimseye karşı mali yükümlülüğü olmadığı için, mirasta kadına ve erkeğe eşit pay verilmesi halinde erkeğe "zulmedilmiş" olur(5). Çünkü kadın erkeğin bakmakla yükümlü olduğu, yani onun ekonomik egemenliği altında yaşamak zorunda olan, kendi ayakları üzerinde durma, kendi kararlarını kendisi verme, kısacası özerk bir insan varlığı olma hakkından yoksun bırakılan bir nesnedir. Bu "nesne"nin elbette hakları da vardır, ama örneğin kendisine bakılma "hakkı"ni reddetme, hep korunan ve bakılan durumda olma konumuna baş kaldırma hakkı yoktur. Hayır, hoşuna gitse de gitmese de bu konuma ve bakılma hakkını kullanmak zorundadır: çünkü takdiri ilahi böyledir! "Allah cinsleri farklı yaratmıştır" ve yapılması gereken "tabii-ilahi hukuka göre uygun bir düzenlemeye gidilmesidir" ki, zaten "Kuran-ı Kerim'in mevzu hukukun temel ilkeleri alanında bu yöndeki tebliği de tam bir ahenk içinde bunu yapmıştır."(6)

İslamcı yazarlar, bir yandan İslam'da kadınların insan haklarının eksiksiz bir biçimde var olduğunu savunurken diğer yandan telif edilemez eşitsizlikler ve çelişkiler karşısında, doğal farklılık söylemine başvurmakta ve bunu

cinsiyet hiyerarşisinin meşru temeli yapmaya çalışmaktadırlar. Aslında yaptıkları, ataerkil iktidarın binlerce yıldır kullandığı meşrulaştırıcı ideolojiyi İslam'ın dinsel çerçevesine uyarlamaktan ibarettir. Bu uyarlamayı yaparken belli bir rahatsızlık duydukları da gözleniyor; çünkü İslam'da tam bir cins eşitliği bulunduğunu savunmak, hem dinsel dogmanın kendisinde, hem de çok daha yoğun olma üzere pratik hayatta varolan eşitsizlik karşısında, pek kolay olmamaktadır. Bu durumda, ister istemez, varolan eşitsizliği haklı gösterecek, meşrulaştıracak bir açıklama aranmakta ve aranan açıklamanın, doğal/bedensel farklılıktan türetilen bir "toplumsal fonksiyonlar" farklılığında bulunduğu sanılmaktadır:

"Kuran-ı Kerim, her ne kadar insanlar arasında kadın ya da erkek olmaları bakımından hiçbir ayırım yapmıyor ve dolayısıyla her ikisine de aynı hak ve yükümlülükleri tanıyorsa da, toplum içinde icra ettikleri fonksiyonları bakımından aralarında bir ayırım yapmaktadır"(7).

Kadın ve erkeğin "toplum içinde icra ettikleri fonksiyonlar"ın farklı olduğu söylenerek varolan eşitsiz durum meşrulaştırılmakta ve bunda eşitliğe aykırı bir taraf olmadığı öne sürülmektedir; tersine, bu durum, ileride değineceğimiz gibi, "adalet"e uygundur ve değiştirilmemesi gerekir.

Yalnız burada sözünü ettiğimiz yazarların, İslam içinde daha ileri ve kadınlara karşı daha "hayırhah" bir çizgiyi temsil ettiklerini, en azından kadınların insan haklarının tanınmasını istediklerini, Kuran'ın böyle bir yorumu yapmaya çalıştıklarını belirtmek gerekir. Çoğu İslamcı yazarın hiç böyle bir kaygısı olmadığı gibi, kadının ikincil konumunu ve baskı altına alınmasını en ufak bir sorgulamaya tabi tutmaya niyetleri de yoktur. Ne var ki, Müslüman kadınlar da. İslami bir çerçevede bile olsa, kamusal alana çıkmak, toplumsal mücadeleye katılmak ve kendilerini özerk birer insan varlığı olarak ortaya koymak istemekte; diğer yandan da İslamcı politik hareketler kadınların dinamizminden ve potansiyelinden yararlanmaya çalışmaktadırlar. Bu gelişmeler karşısında, İslam'ın daha az ataerkil yorumlarının yapılmasına gerek duyulmaktadır.

Aslında, sözünü ettiğimiz bu daha "hayırhah" çizgi içinde de epey açık konuşanlar yok değildir: "Acaba yeryüzünde mutlak eşitlik söz konusu mudur? Yöneten-yönetilen, zengin-fakir, işveren-işçi, amir-memur, alim-cahil kategorileri ne zaman yer yüzünden kaldırılabilmiştir ki? O halde, eşitlik düşüncesiyle herkesin yöneten, zengin vb. olmasını sağlamak nasıl akıl dışıysa, ailede hem kadının hem de erkeğin aynı anda aile reisi olmasını istemek de o nisbette akıldışıdır... Herkesin reis, yöneten olması nasıl imkansızsa ve mutlaka bazılarının yöneten, bazılarının yönetilen olması bir zorunluluk ise, bir ailede bir yöneten'in olması da öylece zorunluluktur. Şayet tarih boyunca

erkek değil de, kadın aile reisi olmuş olsaydı, bu defa muhtemelen erkeğin kadına eşit olması gerektiği iddia edilecekti (...) Ailede kadın ya da erkeğin aile reisi olmasından başka üçüncü bir yol olmadığına ve mutlaka bu ikisinden birisinin aile reisi olması zorunlu olduğuna göre, erkeğin aile reisi olmasında yadırganacak bir yanın olmaması gerekir." (8; abç.)

İslamcı yazarımızın ufkunda eşitlikçi, hiyerarşinin olmadığı, kimsenin kimseyi ezmediği bir toplum tasavvuru yoktur. O, varolan cinsiyetçi ve eşitsizliğe dayanan toplumu ve ilişkileri veri kabul etmekle kalmamakta, üstelik tarih boyunca böyle olduğuna göre demek ki "olması gereken, doğru olan buydu" yorumunu yaparak eşitsizliği aklamakta ve haklı çıkarmaktadır. Aynı yönelimi paylaşan Mehmet H.Kırbaçoğlu ise, Kuran'a göre "erkeğin kadına karşı bir derece avantajlı ya da üstün konuma sahip olmasının", uygulamada onun aile reisi olmasıyla gerçekleştiğini ve Türk Medeni Kanunu da dahil bir çok ülkenin medeni kanununda durumun böyle olduğunu söylemekte ve böylece "aile reisliği" ile "üstünlük" (eşitsizlik) arasındaki bağı açıkça ortaya koymaktadır. Yazara göre bu durum evrensel ve doğaldır, öyleyse meşru ve haklıdır! Erkeğin bu "avantajlı" konumu, onun fiziksel bakımdan daha güçlü, daha dayanıklı olmasından ve "ayrıca aile reisi olarak aile fertlerinin geçim sorumluluğunu yüklenmiş bulunmasından" kaynaklanmaktadır(9). Bir kere daha, önce varolan durum (aile reisliği) sorgulanmadan doğal kabul edilmekte, sonra da bu, eşitsizliğin (erkeğin üstün ve avantajlı konumunun) meşru mazereti yapılmaktadır. Ashında burada gerçek bir açıklama, neden-sonuç ilişkisi değil, sadece bir totoloji söz konusudur.

Eşitlik kaygıları ifade eden İslamcı yazarların bir başka savunma mevzii de, aile reisliğinin yalnızca karı-koca ilişkilerinde geçerli olduğu, aile içi ilişkiler dışında ise kadının bağımsız hareket edebilme hakkının bulunduğu savıdır. Aile reisliğinin sadece karı-koca ilişkilerini değil, özellikle aile birliğini dışarıya (3. kişilere) karşı temsil etme, mali ve ekonomik kararları alma (borçlanma vb. bunun bir parçasıdır) gibi can alıcı hukuksal konuları kapsadığının unutulması bir yana, burada görmek istemedikleri çok önemli bir nokta aile içindeki, yani özel alandaki eşitsizlik ve hiyerarşinin kamusal alandaki eşitsizliğe ve bağımlılığa yol açtığı gerçeğidir. Ayrıca, aile reisinin evin içinde, yani meşru sayılan hükümranlık alanında kadına dışarı çıkmayı vb. yasaklaması durumunda ne olacaktır, kadın bu yasağa uymak zorunda kalmayacak mıdır?

İslamcı yazarlar, aile reisliğinin meşru temeli konusunda kendi aralarında da anlaşamıyorlar. Örneğin Hüseyin Hatemi, erkeğin aile reisliğini, tam da "ev alanı dışındaki" önceliğine bağlamaktadır: "... ev alanı dışında kalan ilişkiler alanında erkeğe öncelik tanındığı ve ödevler yüklendiği için, erkek,

aile birliğinin reisi kılınmıştır. –Nisa Suresi, IV, 34– Bu yetki, mesela henüz yürürlükte olan şekliyle 1912 İsviçre Medeni Kanunu'ndan iktibas edilmiş olan Medeni Kanundaki yetkiden temelde farklı değildir.”(10) Dinsel kural ile Medeni Kanunun düzenlemesi arasında “temelde farklılık bulunmaması” hiç de şaşırtıcı değildir, çünkü her ikisi de aynı erkek egemen zihniyeti paylaşmaktadır!

İslamcı yazarlar, her ne kadar kadın ile erkeğin İslam'a göre özünde eşit olduğunu savunsalar da, bunu yaparken zorlandıkları ve belli bir rahatsızlık duydukları da açık.

Çünkü pratikte varolan eşitsizliğin üzerini örtmek kolay olmadığı gibi, Kuran'da vazedilen durumun eşitsizlik içermediğini savunmak da kolay değil. Bu durumda, “eşitsizlik gibi görünen olguların açıklanması ve aslında eşitsizlik sözkonusu olmadığını belirlenmesi” (11) yolunda epey çaba harcanması gerekiyor. Ancak bu çabalar, dönüp dolaşıp hep aynı savı farklı biçimlerde yinelenmekten öteye de gitmiyor: “toplum içinde icra edilen fonksiyonların farklılığı” ya da “kadının asıl görevi”, yani “ilahi kanunlara göre çok kutsal ve aziz olan analık görevi”. Cinslerin görevlerinden doğan ödevler alanında cinslerarası işbölümü yapılabilir (yapılmıştır/yapılmalıdır) ve bu işbölümünden doğan rolleri değiştirmeye “tevessül etmek”.

“... insan fitratını kesip biçmeye, kuşa benzetmeye, kadını erkek, erkeği kadın kılmaya veya her ikisini de cinsiyetsiz bir tek cins durumuna getirmeye” çalışmaktır.

Bu, farklılığı yücelten ve aslında eşitsizliğin dayanağı yapmayı amaçlayan söylem açısından “eşitlik” kavramı pek elverişli olmadığından, bazı yazarlar eşitlik ideali yerine “adalet” fikrini koyuyorlar: “Toplumsal alanda Kuran, kadın ve erkeğin antropolojik doğalarının farklı alanlarda farklı derecelerde tezahür ettiğini kabul ettiği için eşitlik ideali yerine ‘hak’ ve ‘adalet’ fikrini ön plana çıkarır. Hak, doğru, uygun, yerinde, layık anlamlarına gelir. Hukuk terimi olarak da hukuki şahıslara ait bir iktidar ve selahiyet, bir imtiyaz ifade eder... Bu anlamda, temel insan haklarında kadın ve erkek eşittirler. Fakat toplumsal hayatta bir hakkın iktisabı, başta vatandaşlık olmak üzere, belli bir emeği ve antropolojik uygunluğu gerektirir(13). Kadınlar ise, “antropolojik doğaları farklı olduğundan”, toplumda bazı görevlere “uygun” değildirler ve bu alanlarda eşitlik talep etmeleri de “adalet”e aykırıdır; çünkü “adalet, herkesin farklılığını gözönünde bulundurarak haklıya hakkını, haksıza ise cezasını orantılı olarak vermektedir.” Kadınlar, bu mantığa göre, aslında hakları olmayan (yani yukarıdaki tanıma göre “uygun ve yerinde olmayan”) bir hak talep etmekte ve böylece hem kendi “fitrat”larına aykırı davranarak doğa-

ya ve tanrısal düzene karşı gelmektedirler, hem de eskaza bu hakları elde etmeleri durumunda da erkeklere "zulüm" uygulamış olmaktadır!

Birleşmiş Milletler 4. Dünya Kadın Konferansı'nda, özellikle İran gibi köktendinci İslam ülkelerinin "eşitlik" yerine "hakkaniyet" ve "adalet" kavramlarının kullanılması için onca çaba harcamalarının ardında da bu mantık vardır ve amaç da aynıdır: Varolan eşitsiz ve erkeğin iktidar sahibi olduğu ataerkil düzeni korumak! Bu noktada, eski Yunan'da sofist Thrasymakhos'un ünlü tanımını hatırlamamak mümkün değil. Thrasymakhos, "adalet, güçlü olanın hakkıdır" der: İslamcı yazarlarımızın anlayışı da bundan farklı değil. Onlar, İslam'da kamu görevleri ve devlet reisliği konusunda, erkeklerin kadınlara göre öncelik taşıdıkları gerçeğini, bütün diğer koşullar eşit olduğunda bile, erkeğin bedensel gücüne dayandırmakta herhangi bir tutarsızlık görmüyorlar. Üstelik günümüzde bedensel gücün devlet yönetimi açısından hiçbir önemi olmadığı halde böyle bir görüş savunulabilmektedir; aslında burada söz konusu olan erkeğin toplum içindeki gücü, yani iktidarınıdır. Varolan cins rollerinin değişmesi ve kadınların kendilerine geleneksel olarak verilmiş rol ve görevlerinin ötesine geçmeye çalışmaları, bu iktidarın temellerini sarsabilir. Varolan erkek egemen iktidar düzenini, ister "kadınlar daha aşağıdır o yüzden devlet görevlerine talip olmamalıdır" diye savunun, ister daha "hayırhah" İslamcı yazarların yaptığı gibi, "kadının asıl görevinden yoksun bırakılmaması" ve "korunması" gerekçesini kullanın, arada öz bakımdan pek az fark vardır. Böylece kadının bedeni ve bu bedeninin doğurgan niteliği, kadının toplumsal yaşamı önünde aşılması güç bir engele dönüşmekte, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve erkek üstünlüğünün mazereti haline getirilmektedir.

Farklılığın sorgulamasız savunusu:

İslamcı "feminizm"

Bu yaklaşım, gene de, eşitsizliği herhangi bir mazerete ihtiyaç duymaksızın savunan ve erkek üstünlüğünün tartışmasız bir olgu olduğunu ifade eden ortodoks İslamcılardan (elbette ki, bunlar çoğunluktadır) farklıdır. Söz konusu yazarlar, pratikte varolan eşitsizlikleri yadsınmamakta ancak bunun nedeni olarak esas kaynak olan Kuran'dan uzaklaşılmasını, "sahih İslam"ın yerini "tarihsel İslam"ın almasını görmektedirler. İslam'da eşitliğin bulunduğunu ama "tarihsel İslam"ın, yani İslam'ın yayıldığı bölgelerin geleneksel ataerkil kültürünün etkisiyle pratikte eşitsizlikler yaşanabildiğini kabul eden, hatta "14 asırlık Kuran yorumunun bir erkek yorumu olduğunu" belirten bu yaklaşım, haklı olarak İslamcı kadınlar arasında yankı bulmakta ve bir "İslamcı feminizm" in zemini olarak kullanılmaktadır (14).

Örneğin Cihan Aktaş, İslam toplumlarında kadının varolan aşağı konumunun İslam'ın değil, özellikle Hicret'in 5. ve 7. yüzyıllarından itibaren

örfün egemen olmasının sonucu olduğunu öne sürmekte ve bu zamandan sonra “artık Müslüman kadının, bu dinin kendisine nasıl bir yer biçtiğini güven uyandırmayabilen araçlıklarla öğrenmeye başladığını, Kur’anı hurafelerin belirlediği gibi yeniden cahiliyenin karanlıklarında tanımlamak istediğini” söylemektedir(15). Bu tanımlama çabasında esas araç da, gene Aktaş’a göre, “fitne ve fesat” söylemidir. Kadınların ortalıkta görünmelerinin, yani kamusal yaşama katılmalarının “fitne”ye yol açacağı, Ortodoks İslamcılar tarafından çok kullanılan bir gerekçedir. Kadın onların gözünde salt bedene indirgenen bir cinsellik kaynağı olduğu için evde tutulmalı, zorunlu olarak dışarı çıktığında ise aslında özel alana ait olduğunu ve cinselliğini hep hatırlayacak şekilde tümüyle “örtünmüş” olmalıdır. Nitekim, Afganistan’da Taliban’ın kadınlara yönelik uygulaması bu anlayışın en çıplak ve somut biçiminden başka bir şey değildir; oradaki uygulamanın İslam’ı yanlış yorumlamaktan kaynaklandığını öne süren İslamcı kadın yazarların, aslında daha “yumuşatılmış” uygulamaların da özünde bu yaklaşımı paylaştığını görmeleri yalnızca uygulamanın sertlik derecesindedir!

Aktaş gibi İslamcı yazarlar ise, kadının fitne kaynağı sayılmasının ardındaki anlayışı sorgulamaksızın yalnızca bunun aşırı yorumlanmasının ve uygulanmasının doğurabileceği olumsuz sonuçlara karşı çıkıyorlar ve son derece “mahçup” bir savunma çizgisi izliyorlar:

“Fitne ihtimaline karşı yaptırımlar, bir insan cinsinin insanlık durumunu ezip geçecek boyutlara uzatılmamalıdır... Fitneye yol açacağı varsayılan kadın, bütün ömrünü dört duvar arasında geçirse bile... bu önlem, hele ki iletişimin, telekomünikasyonun günümüzde ulaştığı boyutlar düşünülünce fitne sorununun çözümü için asla yeterli olmayacaktır.”(16).

Dikkat edilirse, burada karşı çıkılan, kadının fitne yaratıcı bir unsur olabileceği anlayışı değil, bu olasılıktan korunmak için aşırı önlemler alınması ve kadının tümüyle eve kapatılması için mazeret olarak kullanılmasıdır. Yoksa Aktaş da, kadının “fitrat”ı, erkeklerin kadınlara biçtiği rol ve görevler konusunda diğer İslamcılarla aynı görüşleri paylaşmaktadır. Durum böyle olunca, itirazı gerçek bir karşı çıkıştan çok; erkekleri, kadınları iyi niyeti ve kamusal alanda yapabilecekleri katkılar (“kadının İslam’a hizmeti, cihadı”) konusunda ikna etmeye çalışmak olmaktadır. Nitekim haklı olarak, kadın eve kapatılacaksa o zaman tesettüre ne gerek var demeye getirmektedir: “Hem tesettür de zaten kadının fitneye yol açmadan topluma katılmasını sağlayan bir yol, bir üslup değil midir?” (17; abç) Bu soru kendi içinde tutarlıdır ama, aynı zamanda, kadının fitne kaynağı olabileceğini, hele tesettürsüzse neredeyse mutlaka fitne yaratacağını önceden kabullenmişliği de yansıtmaktadır.

Aktaş, Hatemi vb. İslamcılar da kendilerini, örtünerek fitneden kaçınan Müslüman kadın ile Batı hayranı metalaşmış kadın ikileminden kurtarmamakta ve tümüyle kapalı, örtünmüş bir kadının bireyselliğinden ve insanlığından soyutlanarak aynı derecede metalaştığı gerçeğine gözlerini kapamaktadırlar. Bu akıma göre, İslam'ın altın çağından sonra Kuran'a ve ilkelerine bağlı kalınmadığı için kadınların durumu giderek kötüleşmiş, bu durum, İslam öncesi ataerkil geleneklerle birleşerek kadını bir tür köleliğe götürmüştür. (Zaten, İslam'da varolan bütün ataerkil öğeler ya İslam öncesi ataerkil geleneklere, ya da "İsrailiyat"ın etkisine bağlanmaktadır. Bu arada kimsenin aklına, neden İslam'ın hep bu ataerkil gelenekleri ve etkileri benimseyip onlarla eklenmeyi seçtiğini sormak gelmiyor.)

Ne var ki, bu kötü gidişe son veren hayırlı bir olay olmuştur, o da –hiç şaşırmayın!– İran İslam Devrimidir. 1979'da gerçekleşen İran İslam Devrimi, yazara göre, pek çok şaşırtıcı özelliği yanında bir de kadın kitlelerinin önemli rol üstlendiği bir devrim özelliğine sahip olmuştur(18). Gerçekten de, İran'da kadınlar Şah karşıtı gösterilere kitleler halinde katıldılar ve Şah rejimini reddediklerini ve kendi kültürel miraslarına sahip çıktıklarını göstermek amacıyla çarşaf ve peçe kullanmaya başladılar. Ne var ki, Şah'ın devrilmesinin üzerinden daha iki ay bile geçmeden, 1979 Mart'ında, Uluslararası Kadınlar Günü'nde, gene binlerce kadın bu kez de peçenin zorunlu hale getirilmesi planlarına karşı gösteri yapıyorlardı. Ama Humeyni'nin iktidarı tümüyle ele geçirmesinden kısa bir süre sonra, kadınlar peçeden değil, önceki rejimde elde etmiş oldukları hak ve özgürlüklerin çoğunu yitirmekten kurtulamadılar.

Nitekim, Cihan Aktaş görmezlikten gelmeyi yeğlese bile, İran'da kadınlar için yasa önünde eşit olmak diye bir şey yoktur; dinci önderler, kadın ile erkeğin eşit olduğunu değil, kadının erkekten aşağı olduğunu düşünmektedirler ve bu düşünce, ülkenin Anayasa'sında kurala bağlanmış durumdadır. Rejim, Anayasa'da yer alan bu ilkeyi özel yasalara geçirmiştir ve bu yasalar kadınlar açısından gerçekten feci sonuçlar doğurmuştur(19). "İran Devrimi"nden kaçmak zorunda kalan Tara'nın dediği gibi, mollalar rejimi işe önce psikolojik baskıyla başlamış, sonra onu fiziksel şiddet izlemiştir: "örtünmeyene hakaret, örtünmeyene dayak, örtünmeyene jilet müstahaktı". Hayatın en özel ve görünmez yerlerine yönelik müdahaleler "öylesine bir kuşatmayı içeriyordu ki, insan çıldıracağını hissediyordu." Çünkü İslam devleti, hayatın her alanına müdahaleyi öngören (ve bu anlamda elbette totaliter olan) bir şeriat rejimiydi ve böyle bir rejimde şeriat kurallarının uygulanıp "kadınların yola getirilmesi" yalnızca resmi görevlilerin değil, bütün müminlerin göreviydi(20).

Böyle bir rejimde, kadınlara yapılan her türlü baskı, kadının kendi "fıtratı"na aykırı davrandığı gerekçesiyle meşrulaştırılabilir. Dolayısıyla, kadın

ve erkek kimlikleri konusundaki varolan geleneksel ve dinsel önkabulleri reddetmeksizin kadınlara daha iyi ve "hayırhah" davranılmasını talep etmenin, dönüp dolaşıp Ortodoks İslamcı akımla aynı ataerkil sonuca varması kaçınılmazdır. Bir kız çocuğunun ilk adetinin "koca evi"nde görmesinin babası için en mutluluk verici şey olduğunu söyleyen bir Ayetullah Humeyni ile kadının insan haklarından söz eden bir Hüseyin Hatemi'nin yaklaşımı arasında elbette fark vardır: ne var ki bu fark, kadın ve erkek "doğası"na –aslında doğal olarak değil kültürel olarak belirlenmiş toplumsal cinsiyete ve bunun sonucu olan görev ve rol dağılımlarına– ilişkin olarak aynı anlayışı paylaşmalarına engel olmamaktadır.

Kadınlara daha "iyi" davranılmasını ve haklar tanınmasını şeriatçi erkeğin insafına bıraktığınız ve hele bir şeriat rejimi kurulmasını –farklı amaçlarla da olsa– destekleyerek bu erkeğin aile içinde ve dışında mutlak hükümlanlığını ilan etmesine, üstelik bu hükümlanlığı anayasa ve yasalarda tescil ettirmesine yol açarsanız, hiç de istemediğiniz sonuçlarla karşılaşmaya hazır olmak durumunda kalırsınız. Bu sonuçların ne olduğunu bir İranlı yazardan dinleyelim:

"İran İslam Cumhuriyeti, iki sınıf yurttaş yaratmıştır. İslam hukukunun yasalarından ve adaletinden yarar sağlayan erkek ile, yarar sağlamayan kadın. Oy hakkı dışında, İranlı kadınlar, kamusal alanda yeri, ev içinde de güvencesi olmayan ikinci sınıf yurttaşlar konumuna düşmüşlerdir. Koca, ev içinde her şeyde kadir mutlak bir yönetici haline gelmiştir."(21).

Müslüman kadınların daha etkin olmalarını isteyen, Ortodoks İslamcı çevrelerin kadınları edilgenliğe mahkum etmelerine karşı çıkan ve bu tutumun İslami dayanaklarının bulunmadığını kanıtlamaya çalışan Cihan Aktaş gibi İslamcı yazarlar, bu açıdan "devrimci" sayılabilecek (ancak kendileri için "köklere", kaynaklara, yani Kuran'a ve "sahih İslam"a dönüşü ifade ettiği için aynı zamanda da fundamentalist olarak adlandırılabilir) görüşlerine karşın, "ilahi öğretiye uygunlukları ölçüsünde" geleneklerin de korunup gözetilmeleri gerektiğini ifade etmekte ve toplumsal cinsiyete ilişkin ataerkil önkabullere karşı çıkmayı asla düşünememektedirler. İslamcı çerçeveye kayıtsız şartsız bağlı kaldıkları sürece de bunu yapmaları mümkün değildir: çünkü böyle yaptıkları takdirde, "kadın ve erkeğin yaratılma biçimine isyan ederek Allah'ın emirlerine karşı gelmiş", içinde yer aldıkları kavramsal ve pratik çerçeveyi sorgulamış ve dolayısıyla "hastalıklı bir nefis durumu"na düşmüş olurlar. Bu ise, "fitne" çıkarmakla suçlanmak için yeterli nedendir. Böyle bir suçlamayı geçersiz kılabilmek, ancak, bütün kadınlar gibi İslam'ın eşitlikçi bir yorumunu yapmaya çalışan kadın yazarların da, kendilerine empoze edilen kadın ve

erkek "fitrat"ı konusundaki ataerkil dinsel önkabulleri ve hiyerarşiye dayanan farklılık anlayışını sorgulamalarıyla mümkün olabilir.

NOTLAR:

1. Hüseyin Hatemi, "'Modern Mahrem' ve İslam'ın Kadına Bakışı" *İslami Araştırmalar*, Sayı 4, Cilt 5, Ekim 1991, s.329.
2. Aynı yerde, s.330.
3. Aynı yerde, s.330.
4. Aynı yerde, s.331.
5. Salih Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kuran-ı Kerim'de Kadın", *İslami Araştırmalar*, a.y., s.268.
6. H. Hatemi, a.g.e., s.330.
7. Salih Akdemir, a.g.e., s.270.
8. M.H. Kırbaşoğlu, "Kadın Konusunda Kuran'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler", *İslami Araştırmalar*, a.y., s.273.
9. Aynı yerde.
10. Hüseyin Hatemi, *Kadının Çıkış Yolu*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1990, s.38.
11. Aynı yerde, s.31.
12. Aynı yerde, s.35.
13. İlhami Güler, "Kuran'da Kadın-Erkek Eşitsizliğinin Temelleri", *İslami Araştırmalar*, a.y., s.311.
14. S. Akdemir, a.g.e., s.268.
15. Cihan Aktaş, "Kadının Toplumsallaşması ve Fitne", *İslami Araştırmalar*, a.y., s.258.
16. Aynı yerde, s.254.
17. Aynı yerde, s.255.
18. Aynı yerde.
19. Guity Nashat, "Women in the Ideology of the Islamic Republic", *Women and Revolution in Iran*, G. Nashat, der., The Westview Press, 1983, s.207.

20. Tara. "İran'da Kadın Olmak". *Cumhuriyet Dergi*. Sayı 436, 31 Temmuz 1994.
- 21 Halen Afshar. "Women and Reproduction in Iran". *Women, Nation, State*. N. Yuval-Davies ve Floya Anthias, der.,